

УДК 378.14:656.07

DOI 10.33251/2522-1477-2019-6-47-52

ДОРОШЕНКО Тетяна Миколаївна,
старший викладач кафедри менеджменту, економіки
та туризму, Льотна академія Національного
авіаційного університету

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ АВІАЦІЙНИХ МЕНЕДЖЕРІВ

У статті проаналізовано визначення понять «критерії» та «компоненти». Виокремлено основні структурні компоненти готовності до професійної самореалізації авіаційних менеджерів: мотиваційний, когнітивний, праксеологічний, рефлексивний. Розглянуто відповідні критерії (мотиваційно-орієнтаційний, інформаційно-змістовний, операційно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний) та показники їх сформованості.

***Ключові слова:** критерії, компоненти готовності до професійної самореалізації, показники, готовність до професійної самореалізації, авіаційний менеджер.*

Постановка проблеми. У розвитку сучасного суспільства пріоритетну роль відіграє освіта, яка забезпечує стійкі позиції у визначенні освітньої діяльності розвинутих країн. Глобалізація економічних процесів, розширення міжнародних зв'язків вимагають використання нового підходу до підготовки висококваліфікованих фахівців. Освітня реформа в Україні посилює актуальність потреби в удосконаленні педагогічного процесу в ЗВО.

Зміни у авіаційній та споріднених галузях вимагають трансформації у підготовці авіаційних менеджерів, які будуть здатні вирішувати на фаховому рівні актуальні проблеми підприємства. Ці особливості потребують урахування індивідуальних особливостей кожного студента.

Проблема формування готовності до професійної самореалізації майбутнього авіаційного менеджера є актуальною, оскільки саме від неї залежить якість виконаної роботи, продуктивність праці фахівця та розвиток діяльності підприємства. Для забезпечення ефективного формування готовності майбутніх авіаційних менеджерів до професійної самореалізації необхідно визначити критерії, компоненти та показники її готовності.

Критерії та показники дозволяють перевірити сформованість готовності майбутніх авіаційних менеджерів до професійної самореалізації. Необхідно зазначити, що питання про критерії, які використовуються у педагогіці залишаються до кінця не вирішеним і дискусійним. Неоднозначним є підходи до трактування критеріїв у роботах науковців: Є. Бондаревської [2], В. Загвязінського [6], І. Ісаєва [7], В. Сластьоніна [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості умінь та навичок у різних видах компетентностей розв'язували вчені-науковці, зокрема О. Бабаян, Н. Баловсяк, О. Барановська, С. Вітер, Н. Гарашкіна, І. Демура, Д. Демченко, О. Дерев'янка, О. Жигірів, Г. Зайчук, І. Зимня, К. Короленко, Т. Коваль, В. Кравчук, Е. Луговська, Т. Лупиніс, О. Овчарук, Л. Сушенцева, В. Тернонільська, В. Чернявський та інші. Однак з позиції готовності до професійної самореалізації авіаційних менеджерів ще не вивчалось. Аналіз педагогічних, психологічних та філософських наукових джерел свідчить про те, що на сьогодні немає чітко визначених підходів до виокремлення критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності до професійної самореалізації, що потребує додаткових досліджень.

Метою статті є розглянути та проаналізувати наукові поняття «критерії», «показники»; визначити та охарактеризувати компоненти, критерії та показники готовності до професійної самореалізації авіаційних менеджерів.

Виклад основного матеріалу. Низка учених вивчала тотожне поняття «підготовленості», у структурі якої вони виокремлювали наступні компоненти: мотиваційний, змістовий, діяльнісний, креативний (Л. Іванова) [8]; мотиваційний, змістовий, технологічний, рефлексивний, здоров'язбережувальний (Б. Долинський) [5]; мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, оздоровчий, рефлексивний (П. Джуринський) [4]; мотиваційно-орієнтаційний, змістовно-операційний та емоційно-рефлексивний компоненти (В. Наумчук) [10].

Автори визначають критерії оцінки розвитку підготовленості до педагогічної діяльності: спонукально-ціннісний; когнітивно-валеологічний; організаційно-діяльнісний; оцінно-моніторинговий (Б. Долинський) [5]; орієнтовно-ціннісний, гносеологічний, організаційний, оздоровчо-поведінковий, оцінно-результативний (П. Джуринський) [4].

Розглядаючи теоретичний аспект проблеми критеріїв, дослідники з різних позицій підходять до розуміння поняття «критерій». Його визначають як «рівень», «показник», «параметр», «ознака». С. Гончаренко трактує поняття «критерій» як ознаку, на підставі якої дається оцінка якого-небудь явища, дії [12, с. 163], мірило для оцінювання чого-небудь, засіб для перевірки істинності або помилковості того або іншого твердження [12, с. 193]. У словниках поняття «критерій» використовується також у якості ознаки достовірності або умови, як сукупність ознак, «підстава для оцінки або класифікації чогось» [11, с. 211]

Слово «критерій» грецького походження та означає показники, які поєднують у собі методику розрахунку, теоретичне модель розподілу й правила прийняття рішення про правдоподібність нульової або альтернативної гіпотези [12, с. 185]. У словнику іншомовних слів ця дефініція трактується як підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило [1, с. 327].

Для педагогічної розвідки важливим є визначення критерію того явища, на яке спрямована розвідка. Поняття «критерій» визначається як «мірило для визначення оцінки предмета чи явища; ознака, взята за основу класифікації» [9, с.160]. Також «критерій» розглядається як стандарт, виходячи з якого можуть прийматися рішення, робитись оцінки або класифікація; рівень досягнень, який визначається метою, за ступенем наближення до якої оцінюється прогрес [13].

Результати теоретичного дослідження, виконаного на підставі аналізу літературно-наукових джерел, присвячених вивченню суті «готовності до професійної самореалізації авіаційних менеджерів» як динамічного інтегративного особистісного утворення, дозволили виокремити такі її основні структурні компоненти: мотиваційний, когнітивний, праксеологічний, рефлексивний. Вважаємо за доцільне розкрити суть кожного з них. Передусім, необхідно зазначити, що формування готовності у будь якій сфері діяльності починається з постановки мети на основі цілей та потреб чи усвідомлення людиною зазначеного завдання [14].

Мотиваційний компонент пов'язаний із необхідністю врахування у процесі підготовки майбутнього авіаційного менеджера до професійної самореалізації особистісної спрямованості майбутнього фахівця, системи його ціннісних орієнтацій, а також мотивів, які спонукають до вибору професійної діяльності та оволодіння основами майбутньої професії. Мотиваційно-орієнтаційний критерій передбачає розвиток стійкого інтересу до задоволення та престижу авіаційної професійної діяльності, постійного професійного розвитку, творчої самореалізації, яка спрямована на підготовку кваліфікованого авіаційного менеджера відповідного рівню та профілю.

Показниками сформованості цього критерію є система ціннісних орієнтацій та рівень сформованості установок. Він пов'язаний із необхідністю врахування у процесі підготовки майбутнього авіаційного менеджера до професійної самореалізації особистісної спрямованості майбутнього фахівця, системи його ціннісних орієнтацій, а також мотивів, які спонукають до вибору професійної діяльності та оволодіння основами майбутньої професії. З огляду на вище вказане, показниками сформованості цього критерію є система ціннісних орієнтацій, особистої спрямованості та рівень мотивації.

Когнітивний компонент готовності базується на основі положення про вирішальну роль знань та когнітивних структур у процесі поведінки людини. Він включає поєднання комплексу професійно-орієнтованих та професійно-психологічних знань. Ці знання є динамічними під впливом отримання нової теоретичної або практичної інформації. Когнітивний компонент окреслює повноту й дієвість знань у процесі виконання різних видів професійної діяльності, рівень володіння знаннями змісту компетентності.

Когнітивний компонент виявляється за допомогою інформаційно-змістовного критерію. Він залежить від рівня інформованості авіаційного менеджера до професійної самореалізації, від обсягу знань менеджера, що є обов'язковою умовою для аналізу та вибору найкращих чи оптимальних способів розв'язання професійних проблем відповідно до розуміння авіаційним менеджером проблематики професійної самореалізації. Інформаційно-змістовний критерій вимірюється показником – професійні знання, необхідні для професійної самореалізації. До них належать: концептуальні знання; знання сучасних досягнень; критичне осмислення основних теорій, принципів, методів і понять у навчанні та професійній діяльності.

Мотиваційно-орієнтаційний та інформаційно-змістовний компоненти тісно пов'язані між собою, тому що відповідають меті навчання та інтересам студентів у процесі професійної самореалізації.

Пракселогічний компонент ґрунтується на ефективному застосуванні отриманих професійних знань на практиці та наявності професійних умінь для успішної професійної самореалізації. Йому відповідає операційно-діяльнісний критерій, що передбачає формування умінь майбутніх авіаційних менеджерів організувати професійну самореалізацію (самостійна підготовка до занять, збирання необхідної інформації для подальшого її використання, аналізу, аналізування та обробка самостійно необхідної інформації, робота в авіакомпанії, авіапідприємстві). До показників операційно-діялісного критерію відносяться: уміння та навички готовності до професійної самореалізації; розв'язання складних непередбачуваних завдань і проблем у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання, що передбачає збирання та інтерпретацію інформації (даних), вибір методів та інструментальних засобів, застосування інноваційних підходів.

Рефлексивний компонент готовності до професійної самореалізації пов'язаний з необхідністю формування у майбутнього авіаційного менеджера адекватної самооцінки та навичок саморегуляції поведінки, від яких у значній мірі залежить ефективність їх професійної діяльності.

Відповідно до рефлексивного компонента визначається оцінно-рефлексивний критерій, який полягає в осмисленні майбутнім авіаційним менеджером передумов, закономірностей і механізмів власної професійної діяльності, соціального та індивідуального способу існування. Він передбачає здійснення об'єктивного осмислення й оцінки власних дій у процесі цілеспрямованого професійного саморозвитку, що дозволяє виокремити складові успіху або виявити причини невдачі своєї діяльності. Реалізація цього критерію відбувається в умінні свідомо контролювати результати своєї діяльності, рівень власного розвитку, динаміки особистісного зростання. Показники сформованості є професійно важливі якості та здібності (креативність, ініціативність, комунікативна відкритість, готовність до співпраці, співтворчості, толерантність, схильність до самоаналізу, здатність до імпровізації, творчого уявлення, передбачення). Активна рефлексивна позиція є необхідною умовою саморозвитку фахівця, а її відсутність практично повністю виключає можливість його як особистісного так і професійного саморозвитку. Окрім професійно важливих якостей та здібностей показниками рефлексивного критерію є самооцінка, саморегуляція та спрямованість до самоосвіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, формування готовності до професійної самореалізації майбутнього авіаційного менеджера є важливим питанням сьогодення. Адже від професійна самореалізації залежить якість виконаної роботи, оскільки це впливає на якісне виконання професійних обов'язків, продуктивність праці фахівця та розвиток діяльності підприємства.

Критерії та показники дозволяють перевірити сформованість готовності майбутніх авіаційних менеджерів до професійної самореалізації. Основними компонентами готовності до професійної самореалізації авіаційних менеджерів є мотиваційний, когнітивний, праксеологічний, рефлексивний, які реалізуються за допомогою мотиваційно-орієнтаційного, інформаційно-змістовного, операційно-діяльнісного, оцінно-рефлексивного критеріїв, а також їх відповідних показників. Подальші дослідження передбачають виокремлення та обґрунтування педагогічних умов формування готовності майбутніх авіаційних менеджерів до професійної самореалізації.

Список використаних джерел

1. Бирик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / ред. С. Я. Єрмоленко, Харків: Фоліо, 2006. 623 с.
2. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования Ростов-на-Дону: Булат, 2000. 351 с
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / гол ред С. Головка. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
4. Джуринський П. Б. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності: монографія. Одеса: Лерадрук, 2012. 422 с.
5. Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності: монографія. Одеса: Черкасов М.П., 2010. 269 с.
6. Загвязнський В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования: учеб. Пособие. Москва: Academia, 2005. 207 с.
7. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Академия, 2002. 208 с.
8. Іванова Л. І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Нац. педаг. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 376 с.
9. Максимова В. Межпредметные связи в учебно-воспитательном процессе современной школы. Москва: Просвещение, 1987. 191 с.
10. Наумчук В. І. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тернопільський держ. педаг. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2002. 168 с.
11. Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т. / укл. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. Київ: Аконті, 2001. Том 2 Ж-Обд. 912 с.
12. Професійна освіта: словник / ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 149 с.
13. Ребер А. Большой толковый психологический словарь [Пер. с англ.] / Москва: Вече, 2001. Т. 1. 592 с.
14. Семенець Л. М. Змістовний аналіз професійної готовності учителів математики. Київ: 2009 Проблеми освіти: науковий збірник (61). С. 96-100
15. Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / ред. Слостенина В. А., Москва: Академия, 2002. 576 с.

References

1. Bybyk, S.P., Siuta, H.M. (2006). Slovyk inshomovnykh sliv: tлумachennia, slovotvorennia ta slovovzhyvannia [Dictionary of foreign words: interpretation, word formation and vocabulary]. red. S. Ya. Yermolenko, Kharkiv: Folio 623 p. [in Ukrainian].
2. Bondarevskaia, E.V. (2000). Teoryia y praktyka lychnostno-oryentirovannoho obrazovanyia [A paradigm approach to the development of the content of key pedagogical competences]. Rostov-na-Donu: Bulat 351 p. [in Russian].

3. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichniy slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]* hol red S. Holovko. Kyiv: Lybid, 373 p. [in Ukrainian].
4. Dzhurynskyi, P.B. (2012). *Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnykh uchyteliv fizychnoi kultury do zdoroviazberezhualnoi profesiinoi diialnosti [Theoretical and methodological principles for the preparation of future teachers of physical education for health-saving professional activity]: monohrafiia.* Odesa: Leradruk, 422 p. [in Ukrainian].
5. Dolynskyi, B.T. (2010). *Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnykh uchyteliv do formuvannia zdoroviazberezhualnykh navychok i vmin u molodshykh shkoliariv u navchalno-vykhovnii diialnosti [Theoretical and methodological bases of preparation of future teachers for formation of saving skills and abilities of younger pupils in educational activity]: monohrafiia.* Odesa: Cherkasov M.P. 269 p. [in Ukrainian].
6. Zahviaznskyi, V.Y. (2005). *Metodolohyia y metody psykholoho-pedahohycheskoho yssledovanyia: ucheb. [Methodology and methods of psychological and pedagogical research].* Posobye. Moskva: AcademiA, 207 p. [in Russian].
7. Ysaev, Y.F. (2002). *Professyonalno-pedahohycheskaia kultura prepodavatel'ia Ucheb. posobye dlia stud. vyssh. ucheb. Zavedenyi [Professional-pedagogical culture of the teacher of studies. student allowance. higher textbooks routine].* Moskva: Akademyia, 208 p. [in Russian].
8. Ivanova, L.I. (2007). *Pidhotovka maibutnykh uchyteliv fizychnoi kultury do fizkulturno-ozdorovchoi roboty z uchniamy zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 [Preparation of future teachers of physical culture for physical education and health work with students of secondary schools: Diss. ... Cand. ped. Sciences].* Nats. pedah. un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv, 376 s. [in Ukrainian].
9. Maksymova, V. (1987). *Mezhpredmetnye svyazy v uchebno-vospitatel'nom protsesse sovremennoi shkoly [Cross-curricular links in the educational process of the modern school].* Moskva: Prosveshchenye 191 p. [in Russian].
10. Naumchuk, V.I. (2002). *Profesiina pidhotovka maibutnykh vchyteliv fizychnoi kultury v protsesi samostiinoi roboty zi sportyvnykh ihor : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 [Professional training of future physical education teachers in the process of independent work on sports games: diss. ... Cand. ped. Sciences].* Ternopil'skyi derzh. pedah. un-t im. V. Hnatiuka. Ternopil, 168 p. [in Ukrainian].
11. Yaremenko, V.V., Slipushko, O.M. (2001). *Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [A new interpretative dictionary of the Ukrainian language].* Kyiv: Akonit. v tom 2 Zh-O 911 p. [in Ukrainian].
12. Honcharenko, N.H. (2000). *Profesiina osvita: slovnyk: navchalnyi posibnyk [Vocational education: dictionary].* Kyiv: Vyshcha shkola, 149 p. [in Ukrainian].
13. Reber, A. (2001). *Bolshoi tolkovyi psykholohycheskyi slovar [A great explanatory psychological dictionary].* Per. s anhl. Moskva: Veche. T. 1. 592 p. [in Russian].
14. Semenets, L.M. (2009). *Zmistovnyi analiz profesiinoi hotovnosti uchyteliv matematyky [A meaningful analysis of the readiness of mathematics teachers].* Kyiv: Problemy osvity: naukovyi zbirnyk (61). P. 96-100 [in Ukrainian].
15. Slastenyn, V.A., Ysaev Y.F., Shyianov E.N. (2002). *Pedahohyka: u cheb. posobye dlia stud. ped. ucheb. Zavedenyi [Pedagogy].* Moskva: Akademyia. 576 p. [in Russian].

DOROSHENKO Tetiana, Senior lecturer of Management, Economics and Tourism Department, Flight Academy of National Aviation University.

COMPONENTS, CRITERIA AND INDICATORS OF READINESS FOR PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF AVIATION MANAGERS

Abstract. In the development of modern society, a priority role is played by education, which provides constant positions in certain educational activities of developed countries. The globalization

of economic processes and the expansion of international relations require the creation of a new approach to the training of highly qualified specialists. Changes in aviation and related industries require a new approach to the training of aviation managers, as well as their professional self-realization, which will be able to solve urgent problems of the enterprise at a professional level.

The problem of forming the readiness for professional self-realization of the future aviation manager is urgent, since it is the professional self-realization that depends on the quality of the work performed, the productivity of the specialist and the development of the enterprise.

To ensure the effective formation of future aviation managers' readiness for professional self-realization, it is necessary to define criteria, components and indicators of its readiness. The criteria and indicators allow you to check the future readiness of future aviation managers for professional self-realization. "Criteria" comes from the Greek word and means 'indicators that combine the calculation method, the theoretical model of the distribution and the rules for deciding the plausibility of the null or alternative hypothesis'. The 'criterion' is also considered as a standard from which decisions, judgments or classification can be made; the level of achievement, which is determined by the purpose by which the progress is being approximated.

The results of the theoretical study allowed to distinguish the main structural components of future aviation managers' readiness for professional self-realization: motivational, cognitive, praxeological.

The motivational component is related to the need to take into account the process of preparation of future aviation managers for the professional self-realization of the personal orientation of the future specialist, as well as the motives that encourage the choice of professional activity and mastering the basics of the future profession. The motivational-orientation criterion implies the development of a constant interest in the satisfaction and prestige of aviation professional activity, constant professional development, creative self-realization aimed at training of a qualified aviation manager of the appropriate level and profile. Indicators of this criterion is the system of value orientations and the affirmations.

The cognitive component of readiness is the combination of a complex of vocationally-oriented and professional-psychological knowledge. The cognitive component describes the completeness and effectiveness of knowledge in the process of performing various types of professional activity, the level of knowledge of the content of competence. The content criterion depends on the level of awareness of the aviation manager to professional self-realization and depends on the amount of knowledge of the manager. Indicator of this criterion is professional knowledge.

The praxeological component is based on the effective use of acquired and implemented professional knowledge and skills for successful professional self-realization. It meets the operational-operational criterion, which provides for the formation of future aviation managers' skills and abilities. The indicators of this criterion include: the ability and skills of the organization to professional self-realization; formation of communicative and organizational skills.

The reflexive component of readiness is related to the need for the future aviation manager to have adequate self-esteem and behavioral self-regulation skills. Assessment-reflexive criterion involves the objective reflection and evaluation of their actions in the process of purposeful professional self-development, which allows to distinguish the components of success or to identify the reasons for the failure of their activities. The criterion is reflected in the ability to control consciously the results of their activities, the level of their own development, the dynamics of personal growth.

Key words: *criteria, components of readiness for professional self-realization, indicators, readiness for professional self-realization, aviation manager.*

*Одержано редакцією: 29.08.2019 р.
Прийнято до публікації: 06.09.2019 р.*